

XII. YÜZYILDA BİZANS VE TÜRK DEVLETLERİ*

Ralph-Johannes Lilie

Çev.: Yusuf AYÖNÜ**

Bizans'ın son dört yüzyıllık dönemindeki en tehlikeli düşmanları sorulacak olursa, bunun cevabının Türkler olduğu çok açıktır; 1071 yılında Malazgirt'te Bizans'ı bozguna uğratan Türkler, Bizans açısından örnek vermek gerekirse, Trafalgar savaşında Fransız ve İspanyol donanmalarının kaybedilmesinin Napolyon için sebep olduğu felaketten çok daha kötü sonuçlar doğuran bir bozguna sebep olmuşlardır. Türkler, 1176 yılında Myriokephalon'da Bizans'ın Anadolu'yu yeniden ele geçirmeye yönelik tüm çabalarına son vermiş ve sonraki yıllarda sadece Anadolu'nun sahil bölgelerinde Bizans'ın elinde kalan topraklara hâkim olmakla kalmayıp, Balkanları da fethetmişlerdir. Nihayet 1453 yılında İstanbul'u ele geçirmişler ve XVIII. yüzyıla kadar Güneydoğu Avrupa'yu hâkimiyetleri altında tutmuşlardır.

Bu nedenle, Grek-Türk ilişkilerinin tarihi, ardı arkası kesilmeyen Türk saldırıları ile bunun karşısındaki Grek savunması şeklindedir. Bu savunma, hiç şüphesiz kahramanca yapılmıştır, fakat sonuç daima başarısız olmuştur. Yunanistan'ın hâkimiyet altına alınmasından sonra, 400 yıllık bir esaretin ardından XIX. yüzyılda yeniden bağımsızlığına kavuşması; "Doğudan gelen zalim düşman" ve cesur fakat yok olmaya mahkûm medeniyet halkının tekerrür eden hikâyesidir¹.

---

* Ralph-Johannes Lilie, "Twelfth-Century Byzantine and Turkish States", *Byzantinische Forschungen*, XVI (1991), 35-51; Bu yazı Birmingham'daki XIX. Bizans Araştırmaları Bahar Sempozyumu'nda (1985) sunulan "Malazgirt'ten İnebahtı'ya: Bizans Dünyası ve Türkler, 1071-1571" başlıklı bildirinin genişletilmiş ve dipnot eklenmiş halidir. (Yazar Almanca metni İngilizce'ye tercüme etmeleri dolayısıyla J.A.M. Sonderkamp ve John Duffy'ye teşekkür eder).

** Araş. Gör., Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü

¹ Bu bildiriye temel oluşturan çalışmalar şunlardır: C. Cahen, *Pre-Ottoman Turkey. A general survey of the material and spiritual culture and history c.1071-1330*. (Fransızca'dan İngilizce'ye terc. J. Jones-Williams (New York 1968); Aynı yazar, *Orient et Occident au temps des croisades*, (Paris 1983); Sp. Vryonis jr., *The Decline of Medieval Hellenism in Asia Minor and the process of Islamization from the eleventh through the fifteenth century* (Berkeley 1971); aynı yazar, "Nomization and Islamization in Asia Minor", *DOP*, 29 (1975), 41-71; R.-J.Lilie, *Byzanz und die Kreuzfahrerstaaten. Studien zur Politik des byzantinischen Reiches gegenüber den Staaten der Kreuzfahrer in Syrien und Palästina bis zum Vierten Kreuzzug (1096-1204)*, (München, 1981); aynı yazar, *Handel und Politik zwischendem byzantinischen Reich und den*

Bu yorum, XIX. hatta bazen XX. yüzyıldaki Avrupalıların bakış açısından haklı görülebilir. Oysa Bizanslılar olaylara farklı bir şekilde bakmaktaydılar. Lukas Notaras'ın 1453'te İstanbul'un düşmesinden kısa bir süre önce söylediği: "Şehirde Latin keşişlerinin külahını görmektense Türk sarığını görmeyi tercih ederim"² şeklindeki meşhur sözü bunun tek kanıtı değildir. İstanbul'un ilk fatihleri Türkler değil, 1203/1204'de Bizans'ın başkentini zapt ederek İmparatorluğu parçalayan IV. Haçlı seferinin şövalyeleri ve Venediklilerdir. Acaba, IV. Haçlı seferi olmasaydı 1453'teki fetih gerçekleşebilir miydi? En azından XII. yüzyıl boyunca, Batı'nın kendileri için Selçuklu Türklerinden çok daha tehlikeli olduğunu Bizanslılar da çok iyi bilmekteydiler. Burada Niketas Khoniates'in yazdıklarını hatırlatmak isterim: "Sahip olduklarımıza karşı kötü arzular besleyen Latinler, her zaman halkımıza zarar vermeye hazırdırlar ve sürekli olarak bir takım kötü planlar yapmaktadırlar... Bu nedenle, onlarla bizim aramızda çok derin bir düşmanlık uçurumu uzanmaktadır ve her ne kadar görünüşte birbirimize benziyor ve sık sık aynı çatı altında bulunuyor olsak da düşünce açısından birbirimizle taban tabana karşıtız"³. Hiç şüphesiz Khoniates, bunları aklından hiç çıkmayan 1185'te Selanik'in ve 1204'te İstanbul'un zapt edilmesinin kötü hatıraları ile yazmıştı. Bununla birlikte, XII. yüzyıl tarihi Niketas'ın bu düşüncesini doğrulamaktadır. Hatta, Malazgirt ve Myriokephalon bozgunlarından sonra bile hiçbir Bizanslı, 1204'ten önce ve sonra Latinler için kullanılan kin ve nefret ifadelerini Türklerle ilgili olarak kullanmamıştır.

Bu ifadeler, Selçukluların saldırgan ve tehlikeli düşmanlar olmadıkları anlamına gelmez. Ancak, gelişmelerin farklı safhalarının ayrıt edilmesi gerekmektedir. Gerçekten de Selçuklular, XI. yüzyıl boyunca Bizans'a defalarca saldırdılar düzenlemişler ve Malazgirt savaşının ardından hızlı bir şekilde Anadolu'nun tamamını ele geçirmişlerdir. Bununla birlikte, Bizanslılar da bu fethe bizzat katkıda bulunmuşlardır. Malazgirt savaşını takip eden iç savaş, Anadolu'yu Selçuklulara açık hale getirmiş ve planlı olmaktan çok tesadüfî olan bir fetih hareketi, onları Batı bölgelerine kadar götürmüştür. Sonraki yıllarda Bizans yok olmaya mahkum görünmektedir. Bu nedenle, Selçuklular da bu yağmadan kendi paylarına düşeni almaya çalışmışlar; fakat, bu dönemde dahi Norman ve Peçenek saldırıları daha büyük bir tehlike oluşturmaktaydı. Bu devir, Bizanslılar için olduğu kadar, Selçuklular için de bir iç savaş ve karışıklık dönemi idi. Bu durum, iki güç arasındaki ilişkinin karakteristik özelliği değildir. I. Haçlı seferi şövalyelerinin Bizans adına İznik'i tekrar ele geçirerek, Dorylaion'da Selçukluları

---

italinischen Kommunen Venedig, Pisa und Genua in der Komnenen und der Angeloi, (Amsterdam, 1984); aynı yazar, "Des Kaisers Macht und ohnmacht. Zum Zerfall der Zentralgewalt in Byzanz vor dem vierten Kreuzzug", R.-J. Lilie-P. Speck, *Varia*, (Poikila Vizantina 4; Bonn 1984), 9-120; sonuncu ve daha az önemli olmayan bir diğer çalışma, M. Angold, *The Byzantine Empire, 1025-1204. A political history*, (London-New York 1984).

² Ducae, *Historia Turco-Byzantina (1341-1462)*, yay., V. Grecu, (Scriptores Byzantini 1) (Bucarest 1958), 329.

³ Nicatae Choniatae, *Historia*, yay., J.-L. Van Dieten (Corpus Fontium Historiae Byzantinae. Series Berolinensis 11/1.2) (Berlin-New York, 1975), 301.

mağlup etmelerinden hemen sonra, Bizans avantajlı bir konum elde etmiş ve karşı saldırıya geçmiştir. Kısa süre içinde I. Aleksios Komnenos, Batı Anadolu'yu yeniden Bizans topraklarına katmıştır. Selçuklular, Orta Anadolu'yu ellerinde bulundururken, Bizans, Doğu Karadeniz'den Kilikya'ya kadar tüm sahil bölgelerini hâkimiyeti altında tutmuştur.

XII. yüzyılın büyük bir bölümünde Anadolu tarihinin karakteristik özelliğini oluşturacak yapı şu şekildedir: Bizans, özellikle Batı Anadolu ve Karadeniz'in verimli sahil şeridini elinde tutmaktaydı. Danişmendliler devletlerini Kuzeydoğu'da kurmuşlardı. Bunun batısında Konya Sultanlığı uzanmaktaydı. Güney'de Toroslarda Ermeniler ve aynı şekilde Doğu'da Kafkaslarda Gürcüler kendi devletlerinin varlığını sürdürübilmişlerdi. Bunlara, Kuzey Suriye'de kurulan Haçlı devletleri (Antakya ve XII. yüzyılın ortalarına kadar Urfa kontlukları) eklendi. 1140'lı yıllarda Urfa kaybedilmiş ve 1170'lerde Danişmendliler, Konya Selçukluları tarafından ortadan kaldırılmış olsa da bu siyasi yapı, XII. yüzyıl boyunca az ya da çok durumunu korumuştur.

Fakat en önemlisi, bu yapının değişmemiş olması değil ne Bizans ne de Selçukluların bunu değiştirmek için herhangi bir ciddi teşebbüste bulunmamış olmalarıdır.

Sp. Vryonis jr. ve Claude Cahen gibi bazı bilim adamları XII. yüzyılı, Selçuklu saldırıları, bunlara Bizans'ın karşı saldırıları ve nihayet Selçukluların 1176'da Myriokephalon'daki nihai zaferi ile Anadolu açısından bir mücadele dönemi şeklinde yorumlamışlardır. Bu yorum onların konumundan bakıldığında doğru olabilir. Fakat, ben hâlâ durumun böyle olduğuna inanmıyorum. Tam tersine, XII. yüzyıl Bizans ile Selçuklular arasında barış içinde bir ortak birlikteliğin olduğu dönem gibi görünmektedir. "Barış içinde bir ortak birliktelik" ise; elbette ki günümüzdeki değil Ortaçağ'da ifade ettiği anlamını düşünecek olursak. Bu barış, sınır çatışmalarının, hatta büyük seferlerin eksik olmadığı bir barıştır. Buradaki "en önemli husus" her iki tarafın da bir diğerinin varlığını kabul etmesidir. Ne Bizanslılar, ne de Selçuklular, XII. yüzyıl boyunca birbirlerini yok etmeye yönelik ciddi bir teşebbüste bulunmamışlardır.

Sürekli çatışma halinde bulunmak, bu duruma engel teşkil etmemektedir. Böylesi bir savaş durumu, büyük ölçüde Türk beyliklerinin yapısından kaynaklanmaktaydı. Selçuklu yöneticilerinin tam anlamıyla kontrol altına alamadıkları göçebe Türkmen birlikleri Türk askerî gücünün bel kemiğini oluşturmaktaydı. Bu göçebeler, Bizans İmparatoru ile Konya Selçuklu Sultanı arasındaki antlaşmaları dikkate almıyordu ve Sultan onları çok nadiren bu tür antlaşmalara saygı göstermeye zorlayabiliyordu.

Türkmenler, Anadolu'nun iç bölgelerinden geçen ordulara saldırmak veya komşu Bizans topraklarını yağmalamak suretiyle, Sultanın kararlarına aykırı bir şekilde hareket etmekteydiler. Sultanlar buna engel olamıyordu ve bu zaafiyet diplomatik bir aldatmaca da değildi. Sultanların emirlerini uygulatma konusundaki acizlikleri, III. Haçlı seferi örneğinde de açıkça görülmektedir. II. Kılıç Arslan, Alman İmparatoru

Friedrich Barbarossa ile bir antlaşma yaparak, Haçlı ordusunun güvenli bir şekilde geçişini garanti etmiştir. Bu anlaşma o dönemde Selçuklu Devleti'nin çıkarlarına da uygundu. Zira, Haçlı seferinin hedefi Konya değil, Selçukluların düşmanı olan Selahaddin'di. Bu düşman Selahaddin'den önce ise Nureddin'di. Buna rağmen, II. Kılıç Arslan, tebaasının bu antlaşmaya saygı göstermesini sağlayacak yeterli otoriteye sahip değildi. Bunun sonucu, Konya'nın Almanlar tarafından ele geçirilmesi oldu⁴. Bu dönemdeki siyasî olaylar neticesinde ortaya çıkan, buna benzer pek çok örnek bulunmaktadır.

Göçebe Türkmenlerin güvenilir olmaması, Bizans-Selçuklu ilişkilerinde bir güvensizlik unsuru oluşturmuş ve iki devletin barış içinde yaşama kararını gölgelemiştir. Bu durum, özellikle Türkmen saldırıları ve buna karşı Bizans savunması ya da karşı saldırılarından oluşan sınır bölgelerindeki sonu gelmez çatışmalarda kendini göstermektedir. Sultanlar bu çatışmalarda nadiren yer almış ve Bizans'ın karşı saldırılarına karşı çoğunlukla Türkmenleri savunmamışlardır. Fakat, ne Selçuklu kurnazlığının ve ne de Müslümanların cihad anlayışının bununla bir ilgisi yoktur. Bunun sebebi, göçebelerle yerleşik nüfus arasındaki eski bir anlaşmazlıktı.

Selçukluların, Bizans'ı Anadolu'dan tamamen çıkartmak gibi bir düşünceye sahip olmadıkları, Myriokephalon savaşının ardından açıkça ortaya çıkmaktadır. Bizans ordusu bu savaşta hezime uğramış olsa da, II. Kılıç Arslan onlarla bir barış antlaşması yapmış ve Subleon ile Dorylaion kalelerinin iadesiyle yetinmiştir. Bizans İmparatorunun Dorylaion kalesini geri vermeyi reddetmesi, küçük bir askerî harekâta sebep olsa da, büyük çaplı bir savaşa yol açmamıştır. Çünkü Sultan, mevcut durumun devam etmesinden yanaydı⁵.

Türkmen saldırıları XII. yüzyıl boyunca devam etmiştir. Fakat, bizzat Sultanlar tarafından düzenlenen büyük çaplı saldırılar oldukça azdır. Aslında büyük seferler daha çok Bizans İmparatorları tarafından düzenlenmişti. Bizans İmparatorları, öncelikli olarak, sonu gelmeyen göçebe akınlarını engellemeyi amaçlamışlardı. Sultanlığın, ya da Danişmendli Beyliği'nin varlığı onlar için sorun değildi. Aşağıda verdiğimiz iki örnek bunu açıkça göstermektedir:

I. Manuel Komnenos'un 1158 yılında düzenlediği Kuzey Suriye seferinin sonucunda Antakya Frankları onun üstünlüğünü kabul etmiş ve Halep hâkimi Nureddin de yardımcı kuvvetler göndermeyi taahhüt etmişti. Ayrıca I. Manuel, bizzat Danişmendli Yağbasan ve II. Kılıç Arslan'ın kardeşi Şahinşah ile ittifak kurmuştu. Böylece, Konya Sultanı tam olarak kıskaç altına alındı. Hatta, bu yıllarda ona karşı nihai bir zafer elde etme imkânı bile olabilirdi. Buna rağmen, I. Manuel bu mücadelede

⁴ E. Eickhoff, *Friedrich Barbarossa im Orient. Kreuzzug und Tod Fredrichs I.*, (İstanbul Mitteilungen 17) (Tübingen 1977), 76f, 119ff.

⁵ R.-J. Lillie, "Die Schlacht von Myriokephalon (1176). Auswirkungen auf das byzantinische Reich im ausgehenden 12. Jahrhundert," *REB*, 35 (1977) 257-275.

son adımı atmaktan çekindi. İmparatorun, merkezî Anadolu üzerinde Bizans hâkimiyetini yeniden kurmak için Konya Sultanlığını ortadan kaldırmak gibi bir düşüncesi yoktu. I. Manuel tam tersine, İmparatorluğa toprak açısından hiçbir şey kazandırmayan bir barış antlaşması yapmayı uygun buldu. Uluslararası durum da buna bir bahane olamazdı. 1159'dan itibaren İmparatorluğun Haçlı devletlerine karşı tartışmasız bir üstünlüğü vardı. Sicilya ve Güney İtalya Normanları ile 1158'de barış yapılmış ve İmparatorluk ile Almanlar arasındaki husumet henüz Bizans politik düşüncesine egemen olmamıştı. Aynı şekilde, Balkanlarda İmparatorluk için herhangi bir ciddi tehdit yoktu. Bu dönemde I. Manuel, Anadolu sorununu Bizans'ın lehine nihai bir şekilde çözmesine ve Selçuklu meselesini kesin olarak halletmesine izin verecek uygun bir konuma ve zamana sahipti.

Fakat I. Manuel, bunu yapmak yerine bir barış antlaşması imzalamayı uygun buldu. II. Kılıç Arslan, İmparatorluğun düşmanlarına karşı yardımcı kuvvetler göndermeyi ve başta Sivas olmak üzere bazı şehirleri iade etmeyi kabul etti. II. Kılıç Arslan, bu antlaşmada tebaasının Bizans topraklarına düzenlediği akınlara engel olmayı da taahhüt etmişti. Bu maddeyle muhtemelen Türkmenler kastedilmekteydi. Bu durum, antlaşmanın yalnızca Sultan tarafından imzalanmadığını, aynı zamanda onun Emirleri tarafından da onaylandığını göstermektedir. Bu ise, İmparatorun Sultanın zayıf konumunun farkında olduğunu ve bu nedenle de doğrudan Türkmen liderlerini yükümlülük altına sokmak istediğini göstermekteydi. Bir bakıma, II. Kılıç Arslan 1162'de İmparatorun üstünlüğünü kabul etmiş oluyordu. I. Manuel'in tam olarak amacı da buydu. Aynı zamanda o, Konya Sultanlığı'nın varlığını kabul etmekteydi. Böylece, I. Manuel, İmparatorluk kuvvetlerinin büyük bir kısmını kullanmaya gerek duymadan Anadolu'da Bizans'a üstünlük kazandıracak güç dengesini kurmuş oldu.

Myriokephalon hezimetleriyle sonuçlanan sefer de farklı bir amaç taşımıyordu. Ayrıca bu, önemli ölçüde İmparatorluğun Batı politikasından kaynaklanmış olmalıydı. Bizans İmparatorluğu, 1170'lerde Batı'da politik olarak tam anlamıyla izole edildi. Germenler ve Normanlar, İmparatorluğun düşmanıydı ve Venedikliler ile olan ittifak da daha fazla devam etmedi. Bu izolasyondan kurtulmak için Bizans'ın kullanabileceği tek vasıta, Selahaddin'in artan gücü karşısında tehdit altında olan, Suriye ve Filistin'deki Haçlı devletlerinin hamisi olarak bulunduğu konumuydu. Bu durumda I. Manuel, bir Haçlı seferi planladı ve Haçlıların yardımına gelmeyi düşündüğünü açıkça ilan etti. Bu tasarı, 1177'de bir filo gönderilse de esas olarak 1175'ten beri hazırlıkları devam eden Konya seferi ile sonuçlandı. Bu sefer, Filistin yolunun yeniden açılması amacıyla hazırlanmıştı. İmparatorluk bundan önemli ölçüde çıkar sağlayacaktı. Eğer I. Manuel'in sözlerine inanacak olursak, onun amacı Konya Sultanlığı'nın ortadan kaldırılması değil, Anadolu'nun güvenliğinin sağlanması ve kutsal topraklara giden hac yolunun yeniden açılmasıydı.

Anadolu'nun siyasî yapısındaki gelişme seferin diğer bir sebebini oluşturdu. XII. yüzyılda İmparatorun amaçlarından birisinin Bizans'a üstünlük kazandıracak bir güç dengesinin kurulması olduğunu görmekteyiz. Bu denge, 1170'lerde Konya

Selçuklularının lehine değişmişti. Danişmendlilerin toprakları II. Kılıç Arslan tarafından aşama aşama ele geçirildi ve son Danişmendliler İstanbul'a kaçtı. I. Manuel, II. Kılıç Arslan'dan Danişmendlilerin topraklarının geri verilmesini talep etti. Sultan bu talebi geri çevirdi ve bu da bir savaşa yol açtı. Bizans ordusunu iki kısma ayıran I. Manuel, asıl kuvvetlerle Konya üzerine yürüdü. Diğer birlikler ise, önceden Danişmendlilerin elinde bulunan Niksar'a saldırdı. Bu, İmparatorun bizzat gerçekleştirdiği saldırıyla Selçuklu kuvvetlerini kuşatma altında tutup Niksar garnizonuna yardıma gitmelerini engelleyerek, doğuda Danişmendlilerin lehinde bir başkaldırı ümit ettiğini açıkça göstermektedir. O, açık bir şekilde, Anadolu'da Bizans için oldukça avantajlı olan önceki statükoyu yeniden kurmak niyetindeydi. Myriokephalon mağlubiyeti bu politikaya son verirken, II. Kılıç Arslan'a da üstünlük kazandırdı. Bu durum, aynı zamanda Sultanın fazla ileri gitmemesinin sebebini de açıklamaktadır. Onun asıl amacı, kendi konumunu sağlamlaştırmaktı. Eğer savaşı devam ettirseydi, şimdiye kadar elde ettiği tüm başarıyı tehlikeye atmış olabilirdi. Zaman onun lehine işlediği için, en iyi seçim beklemektir. Bununla birlikte, birkaç yıl sonra II. Kılıç Arslan'ın, ülkesini oğulları arasında paylaşması sonucunda kader I. Manuel'in hemen hemen tüm planlarını aynen hayata geçirdi. Böylece, iç karışıklıklar çıkmış ve ancak XIII. yüzyılda yeniden sağlanacak olan Selçuklu kudreti zaafiyete uğramıştı. Fakat, Angeloslar idaresindeki Bizans, bu fırsatı değerlendiremeyecek kadar zayıf bir hale gelmişti.

Bu sebeplerden dolayı, sürekli mücadeleler olsa da, XII. yüzyılın, genel olarak Bizans ile Selçukluların bir arada yaşayabildikleri bir dönem olduğunu söylemek mümkündür. Bu yüzyılda ne Selçuklular ne de Bizans nihai bir çözüm bulma yoluna gitmemiştir. Büyük seferler rakibini ortadan kaldırmak için değil, kendi konumunu sağlamlaştırmak için düzenlenmiştir. Küçük çaplı askerî harekâtlar ise çoğunlukla Türkmenlerin, Bizans'a karşı düzenledikleri geleneksel akınlara engel olamayan Selçuklu Devleti'nin zayıflığından kaynaklanmıştır.

Bir arada var olabilmenin sebebi ne idi? Bunun cevabı büyük ölçüde, Komnenos ve Angelos hanedanları devrinde Bizans İmparatorluğu'nun yapısında meydana gelen değişikliklerde yatmaktadır.

Orta Bizans dönemi boyunca, Anadolu, İmparatorluğun çekirdeğini teşkil etmekteydi ve İstanbul da onun tartışılmaz merkeziydi. İlk themalar Anadolu'da kurulmuştu ve ekonomik açıdan en önemli eyaletler de buradaydı. Bu nedenle, Anadolu olmadan İmparatorluktan söz etmek mümkün değildi. Balkanlardaki birkaç eyalet düşmanlar tarafından yağma ve tahrip edilse de, bu olay çok önemli bir rol oynamadı. İtalya ve Afrika'nın Bizans için büyük bir önemi yoktu. İmparatorluk, Anadolu ve İstanbul demekti. Bizanslılar ağır bir bedel ödemek zorunda kalmaksızın her şeyden vazgeçebilirlerdi. Fakat, başkentten ve Anadolu'dan asla vazgeçemezlerdi. Bu nedenle, Araplar ile olan mücadele gerçekten de bir ölüm-kalım mücadelesi şeklinde gerçekleşti. Araplar, Anadolu'da, Torosların kuzeyindeki bölgede kalıcı olarak yerleşmeyi

başarabilselerdi, İstanbul'un ele geçirilmesi halinde olacağı gibi, Bizans sona erdirilmiş olacaktı⁶.

XI. yüzyılda gerçekleşen bir başka gelişme Balkanların öneminin artmasıdır. Bizans'ın, sınırlarını tekrar Tuna'ya kadar genişletmesinden sonra, Balkanlardaki İmparatorluk eyaletleri yavaş yavaş yeniden canlanmaya başlamış ve Malazgirt'in ardından Anadolu'nun yerini almıştır. Bu değişim oldukça zor ve sancılı gerçekleşmiştir. Bizans'ın, I. Aleksios Komnenos dönemindeki zayıflığının sebebi olarak, İmparatorluğun doğusundan batısına olan bu nakil gösterilmektedir. Fakat, XII. yüzyılın başında bu intikal tamamlanmıştı. Artık bayındır hale gelen ve üzerinde İmparatorluğun zenginliğinin temellendiği yer Balkan eyaletleri idi. Uzun mesafeli ticaretin gelişimi bunun en iyi göstergesidir. Bu gelişmeyle, Anadolu'ya olan ilgi neredeyse tamamen bitmiş ve Balkan eyaletlerine karşı özel bir ilgi oluşmuştu. İmparatorluğun Anadolu'daki eyaletleri artık daha önemli bir rol oynamadı ve Trabzon dışında, Bizans Anadolu'su ekonomik olarak da tükenmiş görünmekteydi. Bu şaşılacak bir şey değildir. Malazgirt'in ardından Türk fetihleri, Yarımada'nın ekonomik yapısını ve ziraatını tamamen mahvetmişti. Sahil bölgelerine, adalara ve hatta Avrupa'ya kaçan ahalinin boşalttığı bölgelere kısmen yeniden iskân edildi. Fakat hepsinden önemlisi, Türkmen göçebeler merkezî Anadolu yaylalarını işgal etmişti ve bu onları buralardan bir daha çıkartmanın Bizanslılar için imkânsız olduğunu kanıtlamaktaydı. Bunun sonucunda, etkili bir biçimde kontrol edilemeyen son derece uzun sınırlar oluştu. Göçebelerin akınları, ekonomik gelişime zarar veren, hatta bunu imkânsız hale getiren, bir güvensizlik unsuru oluşturdu. 1160'larda Khliara, Bergama ve Edremit bölgelerinde I. Manuel tarafından inşa ettirilen kaleler örneğinde olduğu gibi, II. Haçlı seferi, bu durumu gözler önüne sermektedir. Bu düzenlemeden hemen sonra bölgenin yeniden canlanması sağlandı. Niketas Khoniates, bunu I. Manuel'in "En iyi önlemlerinden birisi" olarak övmektedir⁷. Burada, Bizans-Türk sınırı üzerinde değil, düşman topraklarından mümkün olduğunca uzak kuzeybatı kıyılarındaki bir bölgeden bahsediyoruz. Bu durum, Bizans Anadolu'sundaki şartların nasıl güvensiz bir hale geldiğini dramatik bir şekilde göstermektedir.

Göçebe akınlarına kesin olarak son vermek, ancak İmparatorların göçebeleri Anadolu'dan tamamen çıkarılması ve bölgenin yeniden iskân edilmesi halinde mümkün olabilirdi. Bunun için de Konya Sultanlığı'nın ve Danişmendlilerin ortadan kaldırılması gerekmektedir. Fakat, her şeyden önce, Bizans İmparatorluğu'nun askerî ve ekonomik olarak bunları başaracak yeterli güce sahip olduğu şüphelidir. Ne olursa olsun Bizans, böyle bir şeye kalkışmak için, kendini yeterince güçlü hissetmemiştir bile. İmparatorluğun yapısının yeniden şekillendirilmesi göz ardı edilemeyecek sonuçlar doğurduğu için yapılacak çok daha önemli işler vardı. Artık Balkanlar, İmparatorluğun

---

⁶ R.-J. Lilie, *Die byzantinische Reaktion auf die Ausbreitung der Araber. Studien zur Strukturwandlung des byzantinischen Staates im 7. und 8. Jahrhundert*, (Miscellanea Byzantina Monacensia 22) (München 1976) özellikle bölüm VII.

⁷ Nicetas Choniates, yay., van Dielen, 150.

çekirdeği konumuna gelmişti. Bu nedenle daha önce Anadolu'nun korunduğu gibi, şimdi Balkanlar güvenlik altına alınmalıydı. XII. yüzyıl boyunca Anadolu'dan Balkanlara karşı herhangi bir tehlike oluşmamıştır. XI. yüzyılın sonlarında Çaka'nın bertaraf edilmesiyle birlikte Selçukluların donanma gücünden bahsetmek mümkün değildi. Balkan eyaletleri, kuzeyden Macarlar, Sırlar, Peçenekler ve Kumanlar tarafından, batıdan Normanlar, Almanlar, Venedikliler, Pisalılar ve Cenevizliler tarafından ve son olarak ta Haçlılar tarafından tehdit edilmekteydi. Bu nedenle, Komnenos ve Angelos hanedanları, bu düşmanlarını bölmek, birbirine karşı kıskırtmak, ya da İmparatorluğun nüfuzu altına almaya çalışmak suretiyle tüm dikkatlerini bu tehlikeyi savuşturmaya vermişlerdi. Bu, Balkanlar'da, İtalya'da ve hatta Haçlı devletleri üzerindeki Bizans siyasetinin temel ilkesini oluşturmuştu. Selçuklular bunda önemli bir rol oynamaktaydı ve onlarla yapılacak savaş çok fazla kazanç sağlamayacaktı. Bu nedenle İmparatorlar burada, bir güç dengesi oluşturulması ve göçebe akınlarına karşı sınırların güvenliğinin sağlanmasına razıydılar. Bunun maliyeti daha düşüktü ve işe yarar birkaç farklı seçenek sunmaktaydı. Anadolu'nun yeniden ele geçirilmesi fikrinden muhtemelen İstanbul'da hiçbir zaman tamamen vazgeçilmemişti. Fakat böylesi bir girişim, çok uzak bir gelecekte söz konusu olabilirdi. Çünkü bu, acilen çözülmesi gereken bir sorun değildi.

Bizans İmparatorluğunda bu dönemde meydana gelen diğer bir gelişme, daha büyük bir önem taşımaktaydı. Bu, XII. yüzyılda Orta Bizans döneminin karakteristik sisteminden oldukça farklı bir iktidar yapısının ortaya çıkmasıdır. Orta Bizans dönemi boyunca imparatorluk, merkezî bir yapıya sahipti. İmparator, başkent İstanbul ile birlikte tartışmasız en güçlü unsurdu ve eyaletlerdeki güçler yalnızca ikinci derecede rol oynamaktaydılar. Bu nedenle hem iç politika ve hem de dış politika, birkaç istisna dışında, bizzat başkentteki merkezî idare tarafından şekillendirilmişti. O dönemde İmparatorluğun komşularına karşı takip ettiği siyaset, İmparatorların da bizzat bu yapıda olmaları şartıyla homojen ve tutarlıydı.

Bu durum XII. yüzyılda değişti. Bu değişimin altında yatan sebepleri analiz etmek uzun süreceğinden, sadece o dönemde değişen koşullar üzerinde durmak yeterli olacaktır. Orta Bizans dönemi boyunca merkezî idare gücünü korumuştur. Bunun sebeplerinden biri, Bizans toplumunun nispeten homojen bir yapıda olmasıdır. Diğer bir sebep, İmparatorluğun idare yapısı olan thema sistemidir. Bir başka önemli sebep ise eyaletlerin, merkezin aleyhinde güç kazanmaya yönelik tüm girişimlerinin merkezî idare tarafından başarıyla savuşturulmasıdır.

Yukarıda üzerinde durduğumuz koşullar XI. yüzyılda tamamen değişmiştir. Thema sistemi çökmüş ve temel sebeplerden bir tanesi olan Bizans toplum yapısı değişmiştir. Bunun sonucunda, eyaletlerdeki nüfuz ve zenginliklerinden güç alan büyük aileler ortaya çıkmış ve hâkim oldukları eyalet üzerinde merkezî idarenin kontrolünü sınırlandırmaya çalışmışlardır. Bizans yazarı Kekavmenos, bu konuyla ilgili ayrıntılı bilgi vermektedir.

Bu gelişmeler başlangıçta merkezî yönetimin aleyhindeydi. Fakat Komnenoslar döneminde, bir değişim gerçekleşti. Komnenoslar eyalet aristokrasisiyle mücadeleye son vermekle kalmadılar bilakis, bu sınıf üzerinde en tepesinde kendilerinin bulunduğu bir hâkimiyet kurdular. XII. yüzyılda Bizans İmparatorluğu, eyalet merkezlerinin gücü karşısında merkezî idareyi zayıflatmak için uğraşan güçlü feodal unsurlar içermekteydi. Bu, İmparatorların eyalet aristokrasisinin desteğini sağlamaları için ödemeleri gereken bir bedeldi. Komnenoslar ile Angeloslar bu bedeli ödediler ve İmparatorların çıkarlarını diğer yollardan korumaya çalıştılar. Bunlardan bir tanesi, İmparator ve aristokrasi arasında çoğunlukla evlilik yoluyla kişisel bağlar kurmaktı. Fakat, İmparator aynı zamanda kendi ailesini en yüksek konuma getirmeyi ve böylece bir çeşit hanedan gücü yaratmaya da çalıştı. Bu gelişmeler, İmparatorun konumunda bir takım değişiklikler meydana getirdi. İmparator, teorik olarak olmasa da, mutlak hâkim olmaktan vazgeçmiştir. O, artık mutlak hâkim konumunda olan biri değildir ve alacağı kararlar için diğerlerini de ikna etmek zorundadır. En önemlisi, aristokrasinin desteğini sağlamak için onun statüsüne saygı göstermek zorunda kalmıştır. Bunun anlamı, bir dereceye kadar aristokrasinin hâkimiyeti altındaki eyaletlerde nüfuzunu kaybetmesidir.

Trabzon'daki Gabras ailesi buna güzel bir örnektir. Bu aile, daha XI. yüzyılda Khaldia eyaletinde büyük servete sahipti⁸. Malazgirt savaşının ardından ortaya çıkan karışıklık sırasında, Theodore Gabras kendi kuvvetleri ile Trabzon'u ele geçirmeyi ve burada kendi hâkimiyetini kurmayı başarmıştı. İmparator I. Aleksios Komnenos, Gabras ile uzlaşmaya varmaya çalıştı ve ilişkilerin gelişmesinin ardından, İstanbul'da rehin tutulan Gregory Gabras ile İmparatorun kızı Mary Komnenos arasında bir evlilik gerçekleşebildi. Theodore'nin ölümünün ardından İmparatorun bir idarecisini atayarak Gabras ailesinin gücünü kırma teşebbüsü kısa süre içinde başarısız oldu. Gabras ailesi en azından XII. yüzyılın ortalarına kadar Trabzon ve Khaldia'nın hâkimi olarak kaldı. Khaldia ve Danişmendliler üzerine bir sefer düzenleyen II. Ioannes Komnenos'un, Konstantine Gabras'ı İmparatorluğun otoritesini kabule zorlamak yönündeki teşebbüsü de aynı şekilde başarısızlıkla sonuçlandı.

Bu seferin sonucu, İmparatorların kendilerini içinde buldukları ikilemin bir göstergesidir: II. Ioannes Komnenos, Danişmendlilerin elinde bulunan Niksar'ı almayı başaramadı ve görünüşe göre Bizans aristokrasisinin kendisine bağlılığını bildirmeyi reddetmesi üzerine geri dönmek zorunda kaldı. Bu hadise, problemlere çok açık bir şekilde ışık tutmaktadır. İmparatorlar eyaletlerin desteğine dayanmaktaydılar. Bununla birlikte eyaletler daha bağımsız hale gelmişlerdi ve merkezî idarenin başarılarına, bu başarılar kendi çıkarlarına hizmet ettiği ya da en azından onlara zarar vermediği takdirde ilgi duymaktaydılar.

---

⁸ A.A.M.Bryer, "A Byzantine Family: The Gabrades, c.979-.1653", *University of Birmingham Historical Journal*, 12 (1970), 164-187 (A.A.M.Bryer, *The Empire of Trebizond and the Pontos* (London 1980)'de yeniden basıldı, no.111a).

Bir başka ifadeyle: II. İoannes'in Danişmendlilere karşı elde edeceği bir başarı, Trabzon Gabras ailesi açısından arzu edilecek bir şey değildi. Çünkü bu durum İmparatorun konumunu güçlendirirken kendi bağımsızlıklarını tehlikeye düşürecekti. II. İoannes'in seferinin başarısızlığının sebeplerinden bir tanesi muhtemelen budur. Diğer taraftan İmparatorlar, şahsî çabaları kendilerinden çok başkalarına, örneğin Gabras ailesi ya da diğer eyalet hâkimlerine yarar sağlayacaksa, Selçuklulara karşı şiddetli önlemler almaya pek ilgi duymuyorlardı. Bu ikilem bir bakıma Selçuklu ve Danişmendlilere karşı bir Bizans politikasını engelledi.

Kommenoslar yalnızca bu gelişmenin kurbanı olmakla kalmadı, aynı zamanda bizzat kendileri buna ön ayak oldular. II. İoannes'in, oğlu I. Manuel için Antakya, Kilikya, Kıbrıs ve Antalya'yı içine alan bir prenslik kurma planı, üzerinde İstanbul'un yalnızca sınırlı bir kontrole sahip olacağı, az ya da çok bağımsız bir devlet yaratması anlamına gelmektedir. Bu plan önemli ölçüde diplomatik sebeplerden kaynaklanmaktaydı. Her şeye rağmen bu, İmparatorların bizzat kendilerine de fayda sağlayan bir gelişme olan eyaletlerin bağımsızlığının artmasını kabul etmek, hatta bunu teşvik etmek niyetinde olduklarını gösterir⁹.

XII. yüzyıl boyunca uzun mesafeli ticaretin gelişmesi de aynı şekilde eyaletlerin öneminin artmasına katkıda bulundu. Çünkü İstanbul artık bu tür ticaret için tek merkez değildi. Bizans eyaletlerinde de artan bir şekilde pazarlar aranıyordu.

Bu, Anadolu'daki gelişmeler açısından önemli sonuçlar içermektedir. İmparatorlar, XII. yüzyıl boyunca birçok defa olayların içinde şahsen yer almışlarsa da, çoğunlukla Kuzeybatı Anadolu ile sınırlı kalan faaliyetleri nadiren büyük bir gayret sergilemekteydi. Geriye kalan eyaletler az ya da çok kendi hallerine bırakılmışlardı. Fakat sahip oldukları güç hâlâ Selçuklularla mukayese edilemezdi. Bu nedenle savunma durumunda kaldılar, hatta İstanbul'dan yardım alma ümitlerinin olmadığı zamanlarda Selçuklularla sınırlı oranda işbirliği yapmaya dahi hazırıldılar.

Gabraslar, bu duruma yine güzel bir örnek oluşturmaktadırlar: Esasen onlar Bizans'a ve Türklere karşı kendi bağımsızlıklarını korumak için, XII. yüzyıl boyunca çoğunlukla ortada bir pozisyonda bulundular. Fakat bu da Bizans'taki iç gelişmenin bir sonucuydu. Bu durum, 1180'de I. Manuel'in ölümünün ardından, eyaletlerdeki ayrılıkçı eğilimlerin arttığı ve İmparatorun gücünün zayıfladığı dönemdeki olaylarda açıkça görülebilir. Pek çok yerel hâkim şimdi Selçuklular ile anlaşmaya çalışıyordu; hatta onlar merkezî yönetime karşı konumlarını muhafaza etmek, ya da güçlendirmek için Selçukluları kullanmayı dahi denemekteydiler. Burada Theodore Mankaphas, ya da Manuel Mavrozomes'in isyanlarını hatırlatmam yeterli olacaktır. Yerel çıkarlar, Selçuklulara karşı uygun bir siyaseti imkânsız hale getirmekteydi. Bununla birlikte bu durum sadece XI. yüzyılın sonlarında başlayan bir gelişmenin doğal sonucuydu. Diğer

⁹ Ioannis Cinnami, *Epitome rerum ab Ioanne et Alexio Comnenis gestarum*, yay., A. Meineke, (Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae) (Bonn 1836), 23.

tarafından İmparatorlar, Türklerin gücünün devam etmesinden yanaydılar. Elbette eyaletler ara sıra Türkler ile merkezî idareyi birbirine düşürmüşlerdi, fakat karşı taraf da bu oyunu aynı şekilde oynayabilmekteydi. İmparatorlar da, Philadelphia (Alaşehir)'deki Theodore Mankaphas hadisesinde olduğu gibi, kendi eyaletlerine karşı Selçuklular veya Danişmendliler ile ittifak kurabilmekteydi.

O halde Bizans İmparatorlarının XII. yüzyılda Anadolu'daki mevcut durumdan hoşnut oldukları ve onu yeniden bir fetih politikasıyla tehlikeye atmaktan çok korumaya çalıştıkları ifade edilebilir. Yeri gelmişken I. Manuel döneminde Balkan eyaletleri ile Suriye ve Filistin'deki Haçlı devletleri için de aynı şeyin geçerli olduğunu söylemek gerekir. Bu, İmparatorluğun, komşu devletleri Bizans hâkimiyetini kabule zorlamak ve kendi üstünlüğünü korumak için onları birbirine düşürmek amacıyla bahsedilen dönem boyunca takip ettiği bir politikadır.

Fakat aynı şekilde saldırgan bir politika takip etmek, Konya Selçukluları ile Danişmendlilerin de işlerine gelmemekteydi. Üstelik onların bu tutumları da şaşkıncı bir şekilde hemen hemen aynı sebeplerden kaynaklanmaktaydı.

Selçukluların askerî gücü, sınırlı ölçüde kontrol edilebilen Türkmen göçebelere dayanmaktaydı. Bu durum sınırlardaki güvenliğin azalmasına fakat aynı zamanda büyük bir sefer tehlikesinin ortadan kalkmasına yol açtı. Çünkü Sultanlar, bazı Türkmen liderlerinin daha da güçlü hale gelmelerine müsaade etmek istemiyorlardı. Bizans İmparatorluğu'nun varlığı bir dereceye kadar göçebelere kontrol etmeye hizmet ettiğinden dolayı gerçekten de idareciler için arzu edilen bir durum olmalıydı. Buna kısaca bir dış düşman sayesinde güçlü ve güvenilmez unsurların kontrol edilmesi diyebiliriz. Ayrıca Bizans, Selçuklu Devleti'nin varlığı için büyük bir tehdit değildi. Asıl tehlike doğu ve güneydeki diğer Müslüman güçlerdi. Bunun sonucunda Sultanlar göçebeler tarafından düzenlenen akınları engellemek konusunda aciz, hatta muhtemelen isteksiz, fakat İmparator tarafından bir misillemeye yol açacak büyük çaplı saldırıları önlemeye çalışan bir konuma geldiler. II. Haçlı seferi öncesinde Konya'ya karşı I. Manuel'in düzenlediği sefer, bu türden Türkmen saldırıları sebebiyle düzenlenen Bizans saldırılarına bir örnektir.

Fakat bu kapsamlı politikanın dışında sınır bölgelerindeki Türkmenler ve Bizanslılar az ya da çok kendi hallerine bırakıldılar. Bu durum savaşlara, fakat aynı zamanda Antalya hadisesinde görüleceği gibi iki toplumun bir arada yaşamaya başlamasıyla sonuçlandı. Bu şehir, civarındaki Türkmenlere vergi ödemek suretiyle nispeten saldırılardan korunmuş oldu¹⁰. Bu uzlaşma muhtemelen tek örnek değildi.

Buna bir husus daha eklemek gerekir: Sahil bölgelerinin ele geçirilmesi Selçuklular tarafından istenilen bir durum olmayabilir. Selçuklular ve Danişmendliler

---

¹⁰ William of Tyre, *Historia rerum in partibus transmarinis gestarum a tempore successorum Mahumeth usque ad annum domini MCCXXXIV*.

göçebe kabilelere hükmetmekteydiler. Toprakları, göçebeler için en elverişli ve şimdiye kadar Bizanslılar tarafından neredeyse tamamen terk edilmiş Anadolu yaylalarıydı. Diğer taraftan Rumlar, batıdaki verimli nehir vadilerinde ve Karadeniz'in sahil bölgelerinde toplandı. Buraları ziraate oldukça elverişli topraklardı. İki grup; göçebeler ve köylüler, bir bütünün iki parçasıydı. Ayrıca uzun mesafeli Akdeniz ticaretinin bir halkası olarak hizmet ettiklerinden dolayı Rumlar, Selçuklulara önemli ölçüde yarar sağlamaktaydılar. XIV. yüzyılda durum değişti. Fakat bunu söylerken XII. yüzyıldaki şartları sonraki yüzyıllardaki ile asla karşılaştırmamak gerekir.

Dindeki farklılık bu ortak birlikteliğe zarar verecek bir çatışmaya yol açmadı. XII. yüzyıldaki Haçlı hareketi, özellikle Nureddin ve Selahaddin komutasındaki Müslüman karşı taarruzu, Müslümanlar ile Hıristiyanlar arasında gerginliğin artışının belirtileri olarak sık sık yanlış yorumlanmaktadır. Batı Avrupa ve Suriye/Filistin için bu doğru olabilir fakat Anadolu için böyle bir şey söz konusu değildir. Ne Bizanslılar ne de Selçuklular dinî konularda fanatik değillerdi. Örneğin II. Kılıç Arslan'ın üst düzey yöneticilerinden birisi Hıristiyan'dı; Bizanslılar orduda Selçuklu paralı askerlerini kullandılar ve hatta İstanbul'da bir cami inşa edilmesine izin verdiler. Bu konudaki örnekler arttırılabilir.

Pek çok farklılıklara rağmen belirgin bir karşıtlığı ortaya çıkarmak oldukça güçtür. Bu durum İrk, kültür ve sosyal yapı gibi her bakımdan doğrudur. Bizanslı aristokrat aileler, Gabras ailesi örneğinde olduğu gibi Selçuklu sarayında en yüksek mevkilere ulaşabilmekteydi. Diğer taraftan Türk asıllı Aksukhos ailesi, XII. yüzyılda İmparatorluğun en seçkin ailelerinden bir tanesidir. Zaman zaman Selçuklu ya da Danişmendli saraylarına sığınan Bizanslıların bir listesini, Bizans yüksek aristokrasisinin bir "Kim Kimdir?"i şeklinde gösterebiliriz. Burada İmparator II. İoannes'in kardeşi Sebastokrator İsaakios Komnenos ve oğulları İoannes ve daha sonra İmparator olacak olan Andronikos'tan bahsetmek yeterlidir. Diğer taraftan pek çok Selçuklu ve Danişmendli de İstanbul sarayında himaye edildiler. En azından Bizans'ın Hıristiyan komşularına oranla gözle görülebilir bir fark yoktur.

Aynı şekilde XII. yüzyılda yerel hâkimlerin, bir o tarafa bir bu tarafa gidip gelmeleri belirgin bir zıtlığın olmadığını kanıtlamaktadır. Manuel Mavrozomes, Theodoros Mankaphas, Pseudoalexios, ya da Gabras¹¹ gibi insanlar, yalnızca hâkim güçlerin nispeten benzer oldukları bir politik iklim, ya da bölgede düşünülebilir.

Ne olursa olsun bu kırsal nüfus için geçerlidir. Bizanslılar, bölgeleri Selçuklular tarafından ele geçirildiğinde tam olarak rahatladılar. Vergi yükü azaltıldığı gibi Türkmen akınları tehlikesi de ortadan kalktı. Ayrıca Sultanlar, bu zor intikal devresini daha kolay hale getirmek için ellerinden geleni yaptılar.

---

¹¹ J.Hoffmann, *Rudimente von Territorialstaaten im byzantinischen Reich (1071-1210)*, (Miscellanea Byzantina Monacensia 17) (München 1974).

İdeoloji sahasında ortak birliktelik imkânsızdı. Fakat Bizanslılar gerçek politikaları üzerinde büyük etkiye sahip ideolojilere müsaade etmek konusunda çok gerçekçiydiler. Selçuklular ile ilgili olarak da aynı şey söylenebilir.

Genel olarak bu, İmparatorların Anadolu'nun yeniden ele geçirilmesiyle artık ilgilenmedikleri ve Selçukluların yapabilecek olsalardı Rumları denize dökmeyecekleri anlamına gelmez. Fakat birbirleri ile uzlaşmaya vardıkları andan itibaren artık bu imkânsızdı.

O halde XII. yüzyılda Anadolu ortak birlikteliğin olduğu bir cennet miydi? Elbette ki hayır. Düşmanlık devam etti. Fakat bir dereceye kadar anlaşmaya varılmıştı. Her ikisi de bir diğerini yok edecek yeterli güce sahip değildi. Ayrıca iki tarafın da daha önce çözmeleri gereken başka problemleri vardı. Ancak bunlar, küçük ya da büyük çatışmalara son vermedi. Fakat hem XII. hem de XIII. yüzyılda olaylar çok nadiren uç noktalara vardırıldı. Olayların şekli ancak Moğol istilası, ardından İlhanlıların kurulması sonucu Konya Selçuklu Sultanlığı'nın ortadan kalkmasından sonra değişti.

Aynı zamanda Bizans İmparatorluğu, sonu gelmez iç mücadeleler ve Bulgar, Sırp ve Latinler tarafından sürekli tekrarlanan saldırılar sonucunda her geçen gün daha da zayıflamıştı. Fakat bu XIV. ve XV. yüzyıllardaki farklı bir dönemdir. Karşılaştırıldığında XII. yüzyıl güç dengesinin, ortak birlikteliğin olduğu bir dönemdir. Problemler ve çatışmalar eksik olmamakla birlikte karşı tarafın varlığının sorun haline getirilmediği bir dönemdir. Bu, Bizans tarihindeki çok büyük bir başarıdır ve aynı şekilde muhtemelen Müslüman Türk tarihi açısından da hiç de küçük bir başarı sayılmaz. Kötülüğün her zaman doğudan geldiği inancına dair kesin olarak bir kanıt yoktur. XII. yüzyıl Bizans'ı için bu daha çok Hıristiyan batıdan gelmiştir.

Çev.: Yusuf Ayönü

